

موسیقی دان کوچولو

جلد اول

آموزش بداهه نوازی و آهنگ سازی

نویسندگان: الگا بولایوا - الگا گیتالوا

مترجم: مسعود ابراهیمی

ترانه سرایان: زهره حیدری شاهی، ستاره کدخدایی

تصویرگر: الهه بهین

■ فهرست

۵	پیش‌گفتار
۹	معلم‌ان گرامی
۹	موسیقی‌دان گرامی نوجوان
۱۱	سخن مؤلفان
۱۳	دفتر خلاقیت I: جادوی فواصل. بداهه‌نوازی‌های ریتمیک
۱۵	موسیقی گوش می‌کنیم. آهنگ می‌سازیم. نقاشی می‌کنیم.
۱۷	جادوی فواصل
۳۹	بداهه‌نوازی‌های ریتمیک
۴۶	توصیه‌های آموزشی
۶۱	دفتر خلاقیت II: مُد. ملودی. تنالیته
۶۳	مُد. ملودی. تنالیته
۶۸	ساختمان زبان موسیقایی (نحو موسیقایی)
۸۱	توصیه‌های آموزشی
۸۷	دفتر خلاقیت III: هارمونی. آکمپانیمان
۸۹	هارمونی. آکمپانیمان
۱۰۶	آثار تو در آلبوم...
۱۱۲	توصیه‌های آموزشی

■ پیش‌گفتار

کتاب موسیقی‌دان کوچولو مشتمل بر پنج دفتر است که در هر دفتر با برخی از اصول و مبانی موسیقی آشنا می‌شویم. در دفتر اول جادوی فواصل و بداهه‌نوازی‌های ریتمیک، در دفتر دوم مُد، ملودی و تنالیت، در دفتر سوم هارمونی و آکمپانیمان، در دفتر چهارم اُستیناتو، بداهه‌نوازی در ژانرهای مختلف و در دفتر پنجم سکونس طلایی و ترانه آموزش داده می‌شود. دفترهای فوق حاصل تجربه‌ی عملی کار در مدارس موسیقی روسیه است که بولایوا و گتالوا طرح‌ریزی و تألیف کرده‌اند.

در سه دفتر اول مراحل ضروری و مقدماتی درک مبانی تئوریک و عملی موسیقی تدوین شده‌اند. دفتر چهارم برای کلاس‌های بالاتر و مشتمل بر بداهه‌نوازی ماتریال‌های پیچیده‌تر و جالب‌تر اُستیناتو، ژانرهای حرکت موزون و نمونه‌های داستانی است. بداهه‌نوازی ماده‌ی درسی کمیابی است که در آن تئوری و عمل با موفقیت تلفیق می‌شوند. به اعتقاد مؤلفان، آموزش بداهه‌نوازی در رشد موسیقایی کودکانی با استعداد متوسط بسیار مؤثر است. در این مرحله از آموزش، کودکان شادمانی حاصل از کاری خلاقه را تجربه می‌کنند که نتیجه‌ی آن رشد اندیشه و افزایش اعتماد به نفس آن‌هاست.

دفتر پنجم زمینه‌های آشنایی هنرجو را با سکونس طلایی و مدلاسیون فراهم می‌سازد و در این رهگذر ترانه‌سازی را به او می‌آموزد. ترانه ژانری است که هنرجو می‌تواند تمامی آموخته‌های خود را در آن به کار گیرد. دفتر خلاقیت پنجم این زمینه را فراهم می‌کند که هنرجو با فراگیری مدلاسیون به قواعد گذار از یک تنالیت به تنالیت‌های دیگر پی ببرد. در کشور ما، آموزش موسیقی به کودکان بسیار نوظاست. در مقاطع پیش‌دبستانی و دبستان‌ها اساساً برنامه‌ای وجود ندارد. در برخی مهد‌های کودک و پیش‌دبستانی، موسیقی در قالب برنامه‌های غیرجدی و سرگرمی رخ می‌نماید. با عنایت به نبود نظام آموزش موسیقی در این مقطع تحصیلی، آموزش اغلب محدود و غیر حرفه‌ای است و تنها براساس تمایل برخی والدین در قالب برنامه‌ی آموزشگاه‌های آزاد موسیقی صورت می‌گیرد که آن هم بیشتر در حوزه‌ی آموزش مقدمات تئوری موسیقی و نوازندگی، سازهای کودکان و در نهایت آنسامبل‌های کوچک است که البته در جای خود

ارزشمند و قابل تقدیر است.

در مرحله‌ی بالاتر، در هنرستان موسیقی، با توجه به قدمت آن، برنامه‌های نسبتاً مدونی موجود است. در این مرحله دو چالش جدی در امر آموزش به چشم می‌خورد:

خلأ آموزش در مرحله‌ی دبستان و پیش‌دبستانی. آموزش امری مستمر است. لذا توقف و تأخیر در آن جایز نیست. در دوران ابتدایی که بنیان‌ها و ساختارهای ذهنی و جسمی کودک در حال شکل‌گیری است آموزش از اهمیت بسزایی برخوردار است. اما در نظام آموزشی ما نوجوان بدون طی مرحله‌ی اول آموزش موسیقی، یعنی در مقطع دبستان، وارد مرحله‌ی دوم، در هنرستان، می‌شود. در این مرحله هنرجو با آموخته‌های ناهمگون، سلیقه‌ای و اغلب غیراستاندارد در هنرستان حضور می‌یابد و این خود چالشی مهم در آغاز آموزش جدی موسیقی محسوب می‌شود. نبود شیوه‌ها و فنون تدریس مبتنی بر رشد خلاقیت. «دانش آموز ظرف نیست که آن را پُر از دانش کنیم، بلکه چراغ پیه‌سوزی است که باید آن را روشن کنیم.»

این معضل به صورت عام در نظام آموزشی ما وجود دارد. شیوه‌های آموزشی اغلب یک‌سویه، معلم‌محور، تک‌صدایی و فاقد گفت‌وگو هستند. سیستم آموزشی مبتنی بر یادگیری و افزایش محفوظات است و در آن نقش دانش‌آموز پویا و دینامیک نیست و پرورش قوه‌ی ابتکار و خلاقیت و درک تحلیلی مطالب کمتر مطرح است.

این کتاب تا حدودی چالش‌های یادشده را برطرف می‌کند و علاوه بر برنامه‌های مرحله‌ی اول آموزش و تأمین مواد درسی، با ارائه‌ی تمرین‌های عملی فراوان زمینه‌ای مناسب را برای آموزش خلاقانه و پرورش استعداد‌های موسیقایی هنرجویان فراهم می‌کند. مطالب تخصصی موسیقی با روشی ساده و روان، هنرجوی کوچک را با قواعد هارمونی و ایده‌های اولیه و اساسی آهنگ‌سازی آشنا و چشیدن طعم شیرین آفرینش ملودی و آهنگ‌سازی را برایش مهیا می‌کند.

● حیطه‌های کاربرد و مخاطبان این مجموعه

برای دفترهای پنج‌گانه کاربردهای ذیل متصور است:

الف) کتاب راهنمای معلم در درس آموزش آهنگ‌سازی دوره‌ی ابتدایی

مؤلفان در سرآغاز دفتر خطاب به معلمان می‌گویند: «توصیه‌های مشروح این کتاب‌ها به شما کمک می‌کنند همراه بچه‌ها گام‌های ضروری را (با آغاز از الفبا) بردارید.»

ب) کتاب درسی برای آموزش آهنگ‌سازی دوره‌ی ابتدایی

هم کتاب درسی است و هم دفتر تمرین موسیقی و به تناسب گاهی دفتر نقاشی و گاهی دفتر نگارش و انشای داستان.

ج) مواد آموزشی در تدوین کتاب‌های درسی هنرستان موسیقی

مواد آموزشی و مثال‌های کاربردی فراوان این دفترها می‌تواند مرجعی در تألیف و تدریس دروس تئوری، هارمونی و آهنگ‌سازی باشد.

د) مرجعی مناسب برای مربیان آموزش موسیقی کودک در آموزشگاه‌های آزاد موسیقی

ه) مدخلی برای ورود به منابع تخصصی‌تر و دروس آهنگ‌سازی، هارمونی، فرم و... که در سال‌های اخیر مترجم از روسی به فارسی ترجمه کرده و چندین بار تجدید چاپ شده است. از آن‌جا که در این دفترها مبانی آهنگ‌سازی و اصول هارمونی با زبانی ساده مطرح می‌شوند و در رابطه‌ای تنگاتنگ و ارگانیک با کاربردها و تمرینات عملی قرار

● بداهه‌نوازی

در سال ۱۷۶۳، در پاریس کنسرت‌های نامتعارفی برگزار می‌شد. زمانی که حضار جمع می‌شدند، پسر بچه‌ای هفت ساله به صحنه می‌آمد و روی صندوقی مقابل کلاوسن (نوعی ساز موسیقایی قدیمی) می‌نشست. مجری اعلام می‌کرد:

– آقایان، هر یک از شما می‌توانید هر ملودی یا قطعه‌ای که دوست دارید به ولفگانگ آمادئوس موتسارت، نوازنده‌ای از وین، پیشنهاد دهید تا او همین جا روی تم پیشنهادی شما قطعه‌ای را آماده و اجرا کند. بداهه‌نوازی یعنی آهنگ‌سازی در هنگام اجرا بدون نُت نوشته شده و بدون تمرین مقدماتی. آیا کودکی خردسال از عهده‌ی این کار برمی‌آید؟ هنگامی که برگه‌ای کاغذ حاوی نُت‌های یک عبارت موسیقایی کوتاه را به ولفگانگ می‌دادند، او چند آکورد می‌گرفت و بدون هیچ مکثی قسمت اول سونات پیچیده‌ای را که همان آن ساخته بود اجرا می‌کرد.

یک بار یکی از شنوندگان طاقت نیاورد و گفت: «ممکن نیست! او حلقه‌ی جادوگری دارد! این حلقه انگشتان او را به حرکت وا می‌دارد».

پسر بچه حیرت‌زده‌نگاهی کرد و فوراً حلقه‌ی ظریف طلا (هدیه‌ی مادر) را از انگشتش درآورد و به نواختن ادامه داد. تم پیشنهادی گسترش می‌یافت، از صداها‌ی جنبی پُر می‌شد و رنگ‌های صوتی نو و نوتری به گوش می‌رسید. این یک بداهه‌نوازی درخشان بود.

■ موسیقی گوش می‌کنیم. آهنگ می‌سازیم. نقاشی می‌کنیم.

تکلیف ۱

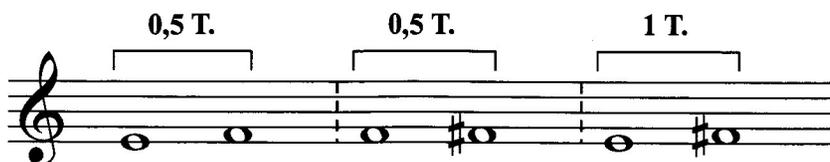
سعی کن صدای پای خرس، شُر شُر باران، جیک جیک گنجشک، ویز ویز پشه، سوت لکوموتیو، اصوات ناقوس (ناقوس بزرگ و کوچک) را در رژیسترهای (منطقه‌های صوتی) مختلف ترسیم کنی. «قصه-گفت و گو» بی کوچک با نقش‌آفرینی قهرمانان مختلف طرح کن. از شیوه‌های اجرا (اشتریخ^۱) و دینامیک‌های گوناگون استفاده کن. برای این قصه نقاشی بکش.

نقاشی تو

Shiraz-Beethoven.ir

– strich، واژه‌ای آلمانی به معنی شیوه تولید صدا در ساز است که تکنیک‌های اصلی آن عبارت‌اند از: لگاتو (Legato)، دتاشه (Detache)، استاکاتو (Staccato) و اسپیکاتو (Spiccato). – م.

به مسافت بین دو کلاویه همسایه (که کلاویه‌های سیاه هم گفته می‌شود) نیم‌پرده می‌گوییم.
 نیم‌پرده به این صورت علامت‌گذاری می‌شود: $1\frac{1}{2} T.$ یا $0,5 T.$ (مخفف $T.$ یا پرده - م).
 دو نیم‌پرده، یک پرده را تشکیل می‌دهند ($0,5 T. + 0,5 T. = 1 T.$)

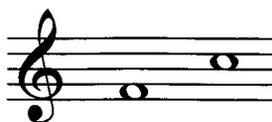
اگر نیم‌پرده‌ها را یکی پس از دیگری و پشت سر هم به بالا یا پایین بنوازیم، گام کروماتیک خواهیم داشت.

شناخت فواصل موسیقی را مرهون دانشمند، فیلسوف و ریاضی‌دان یونان باستان، فیثاغورث، هستیم. در درس هندسه حتماً با قضایای او آشنا می‌شوی. فیثاغورث برای مطالعه‌ی فواصل از ساز موسیقی قدیمی‌تر مونوکورد به‌عنوان ابزار فیزیکی استفاده کرد. این ساز شبیه جعبه‌ای است که فقط یک سیم روی آن کشیده شده است. ما همچنان از کشفیات او استفاده می‌کنیم...

فواصل می‌توانند ملودیک یا هارمونیک باشند:

فاصله‌ی ملودیک: زمانی که یک صدا به صدایی دیگر می‌رود و به این ترتیب یک ملودی را به‌وجود می‌آورد:

فاصله‌ی هارمونیک: زمانی که دو صدا به‌طور هم‌زمان اجرا می‌شوند و به این ترتیب یک هارمونی را به‌وجود می‌آورند:

فواصل می‌توانند کنسونانس (خوش‌آهنگی صدا) یا دیسونانس (ناخوش‌آهنگی صدا) باشند.
 در اولین لغت‌نامه‌ی موسیقی، در سال ۱۴۷۵، درباره‌ی دیسونانس نوشته شده است: «نوعی آمیختگی اصوات مختلف است که طبیعتاً گوش را اذیت می‌کند».

نام‌های فواصل با اعداد لاتین مؤنث مطابقت دارند: فاصله‌ی اول (Prima)، فاصله‌ی دوم (Secunda)، فاصله‌ی سوم (Tertia)، فاصله‌ی چهارم (Quarta)، فاصله‌ی پنجم (Quinta)، فاصله‌ی ششم (Sexta)، فاصله‌ی هفتم (Septima)، فاصله‌ی هشتم (Octava).

جدول راهنما (این جدول را فیثاغورث اختراع کرد)

اول	دوم		سوم		چهارم	تریتون	پنجم	ششم		هفتم		اکتاو
درست 0 پرده	کوچک 0,5 پرده	بزرگ 1 پرده	کوچک 1,5 پرده	بزرگ 2 پرده	درست 2,5 پرده	3 پرده	درست 3,5 پرده	کوچک 4 پرده	بزرگ 4,5 پرده	کوچک 5 پرده	بزرگ 5,5 پرده	درست 6 پرده
گسولانس	دیسولانس		گسولانس		گسولانس	دیسولانس	گسولانس	گسولانس		دیسولانس		گسولانس

فاصله‌ی اول یعنی فقط یک صدا. نام فاصله‌ی اول (Prima) نیز از همین جا ناشی می‌شود. به همین علت بهترین بازیگر حرکات موزون تئاتر را بالرین اول (Prima - ballerina) می‌نامند.

تکلیف ۴

با شعرهای زیر «ترانه - سرگرمی» هایی کوچک روی فاصله‌ی اول بساز:

۱. کفشدوزک خال خالی

نشسته روی قالی

کدوم طرف پریدی؟

کفش منو ندیدی؟

۲. از آسمون می باره

شرشر بارون

صدای خنده اش می آد

از توی ناودون!